

17.26x20.81	1	13	עמוד	כותרת	24/07/2017	59496654-8
המרכז האקדמי למשפט ועסקי - 26330						

משמורת לא חוקית

סיגל שהב

האם יש משבר כליאה בישראל? פסק הדין של בית המשפט העליון בעתי-רה בעניין הצפיפות בבתי הסוהר, מציב על משבר חמור: שטח מחיה לאסיר, הקבוע בחוק, הוא 4.5 מ"ר, אולם בפועל שטח המחיה עומד על 3.16 מ"ר. רבים מוחזקים בשטח קטן מזה. בשל הצפיפות, אסירים נאלצים לנהל את שגרת יומם מהמיטה, המאפשרת ברוב המקרים ישיבה בגב כפוף בלבד במיטות הדו־קומתיות.

צפיפות שכזאת מגבירה את החיכוך בין האסירים ואת האלימות ואת התחלואה בבית הסוהר. התנאים הקשים האלה מצטברים פים לליקויים נוספים: מבנים מוזנחים וישנים מאוד, בחלקם עם בעיות רטיבות קשות; העדר אוורור נאות שגורם לטמפרטורות קיצוניות; בכמה ממתקני הכליאה המקלחות ממוקמות מעל לשירותי כריעה, ולעתים השירותים והמקלחות מופרדים מהתאים רק באמצעות וילון; בשל תנאי ההיגיינה והתברואה הירודים יש בעיית מוזיקים, שפוגעת בכלואים. בנוסף על אלה, רבים מהכלואים מתקשים לממש את זכותם להליכה באוויר פתוח, למוזן באיכות ובכמויות ראויות, להחזקת ציוד בסיסי (כמו נעליים), לרכישת מוצרים מהקנטטינה, למפגשים עם עורכי דין ועם בני משפחה, כמו גם למענה שיקומי הולם.

משבר הומניטרי זה בבתי הסוהר אינו מסייע לא לנו כחברה, ואף לא לנפגעי העֵבִיר. אסירים המוחזקים בתנאים כאלה לא יכולים לעבור תהליך שיקום. בתום תקופת המאסר הם שבים לחברה במצב קשה הרבה יותר, שיעור הרצדיביזם (החזרה לביצוע פשעים) עולה, ודלת הכלא הופכת לדלת מסתובבת – שהיוצא מבעדה נדון לחזור למאסר נוסף. עלות החזקת אסיר עומדת על 10,000 שקל בחודש, כספי משלם המסים. מטרות המאסר אינן רק ענישה והרחקה מהחברה, אלא גם שיקום. גם נפגעי עבירה לא מעוניינים שמי שפגע בהם ישתחרר מהכלא וימשיך לפגוע. כדי למנוע זאת על האסיר להיות מסוגל להכיר בסבלם של הנפגעים, להתחרט ולרכוש כלים כדי שיוכל

4.5 מ"ר לאסיר בתוך 18 חודשים, ו-3 מ"ר לאסיר בתוך 9 חודשים.

לצורך יישום פסק הדין בטווח הארוך, האינטרס החברתי מחייב להעמיד במרכז את שיקום האסיר ומניעת מצב שבו הוא והחברה ניווקים מהמאסר הרבה מעבר לתכליות הענישה. בין אמצעים אלו ניתן למנות את המלצות ועדת דורנר בעניין חלופות מעצר, כגון בתי מעבר בקהילה, הרחבת משך עבודות השירות ועוד. בית המשפט מציינ גם כלים של ניהול ענישה, ומתייחס להארכת תקופות התנאי בחלק מהעבירות, העלאת גובה הקנס בעבירות כלכליות וכיוצא באלה.

לעניין האמצעים לתיקון הפגיעות בטווח המידי, המדינה הודיעה לבית המשפט, כי על מנת לשפר את המצב יש לרווח כ-5,000 מקומות כליאה, ואולם, מדובר בפתרונות שיש בהם לשחרר אולי רק כמה מאות מקומות. אין בכך די.

לצורך ריפוי הפגיעה יש צורך גם בצעדים מיידיים, כמו הרחבת השחרור המינהלי והרחבת השחרורים המוקדמים תוך כדי יצירת מערך פיקוח במסגרת של שינוי מדיניות, שיחזיר את היקף השחרורים מ-20% בלבד כיום ל-60%, כפי שהיה בעבר. במצב שנוצר, רק שחרור של אלפי אסירים יאפשר את יישום פסק הדין ותיקון הפגיעה בזכויות האדם. שחרור זה לא יפגע באינטרס החברתי ולא יגרום נזק לחברה הישראלית, שכן ידוע כבר, כי לא רק שהמאסר אינו תורם למניעת רצדיביזם, אלא "הפחתת שיעור הכליאה מפחיתה את שיעור העבריינות החוזרת" (מתוך פסק הדין של המשנה לנשיאת בית המשפט העליון, אליקים רובינשטיין).

לא ניתן להפריז בחשיבות פסק הדין בכל הנוגע לפיתוח הזכות לכבוד וההגנה עליה. שומרי הסף – החברה האזרחית, האקדמיה ובתי המשפט – קמו להגן על אינטרס החברה והדמוקרטיה מפני פעולה לא חוקית של הרשות המבצעת, שיצרה משבר חברתי הומניטרי־משפטי, וכעת עליה לפעול באופן מיידי לתיקון.

לשוב ולהשתלב בחברה כאזרח נורמטיבי. כל אלה לא ייתכנו במצב הקיים.

פסק הדין של בית המשפט העליון מגלה, כי הרשות המבצעת ומייצגה, השר לביטחון פנים, פעלו בניגוד לכמה חוקים ונורמות. הצפיפות בבתי הכלא מפירה את חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו; את עקרונות המשפט העברי, שביסודם הצורך לשמור על כבודם ולספק את צורכיהם האלמנטריים של האסירים; את פקודת בתי הסוהר, שקובעת סטנדרט מינימלי באשר לשטח המחיה; ואת המשפט הבינלאומי והמשפט הנהוג במדינות הדמוקרטיות, שפועלות לתיקון תופעת הצפיפות, המהווה ענישה בלתי אנושית ומשפילה.

במצב שנוצר רק שחרור של אלפי אסירים מבתי הכלא יאפשר כליאה של הנותרים בתנאים מתקבלים על הדעת

בכך המדינה לא עמדה בחובותיה לא רק כלפי האסירים, אלא גם כלפי החברה כולה. במשך שנים היא טענה, כי מדובר בסדרי עדיפויות והקצאת משאבים, שרק לה סמכות להחליט לגביהם. לפי עמדה זו, ניתן להחזיק אסיר גם בשטח של חצי מ"ר. בית המשפט קובע, כי מדובר בפגיעה חמורה, שאיננה מידתית. לפי פסק הדין, הממשלה השעתה מערכת של חוקים והפעילה את סמכותה וכוחה ללא בקרה וללא הצדקה. בכך יצרה מצב ללא חוק, שמעלה לדיון את עניין היציבות והחוק של הסדר החוקי הליברלי ושל הדמוקרטיה הישראלית.

מצבם של האסירים החיים בצפיפות בלתי נסבלת ובלתי חוקית הוא בגדר מצב חירום. אך בניגוד למצב החירום הקלאסי, שבו המדינה מגיבה באופן לא שגרתי ומחויב לחוק על מנת להתמודד אתו, במקרה זה בית המשפט משיב את החוק על כנו על מנת להתמודד עם המצב. התוכנה כי המחוקק התעלם במשך עשורים מחוקים ומנורמות עד כדי השעייתם, משתקפת גם בסעד של בית המשפט, המהיר והברור: